

BANKLARNING PUL-KREDIT SIYOSATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI

Xaliev G'ayrat Farxodovich

"Anorbank" AJ Jizzax sotuv ofisi boshlig'i

e-mail: gxaliyev@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14868735>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 04-Fevral 2025 yil

Ma'qullandi: 08-Fevral 2025 yil

Nashr qilindi: 14-Fevral 2025 yil

KEYWORDS

pul-kredit siyosati, samarali, baholash mezoni, markaziy bank, tijorat banki, usullar va vositalar, takomillashtirish

ABSTRACT

Maqolada banklarning pul-kredit siyosati samaraliligini baholash mezonlari bilan tanishib chiqildi. Pul-kredit siyosati yo'nalishlari, uning asosiy maqsadlari, markaziy bankning pul bozoriga ta'sir ko'rsatish usullari va vositalari tavsiflandi, shuningdek ushbu tadqiqotda samarali pul-kredit siyosatini o'rganish bo'yicha chora-tadbirlar ilmiy asosga egaligi ko'rsatib berildi.

Milliy iqtisodiyotning rivojlanishi va o'sishi ko'p jihatdan bank tomonidan olib borilayotgan pul-kredit siyosati samaradorligiga bog'liq. Samaradorlik rivojlanish ko'rsatkichi bo'lib, uning eng muhim stimuli hisoblanadi. So'nggi o'n yilliklardagi mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda samaradorlikdan ko'ra kengroq tushunchani topish mumkin emas. Unga ko'plab ilmiy ishlar va tadqiqotlar bag'ishlangan [2]. Ushbu kontseptsianing umumiy va ko'plab o'ziga xos talqinlari berilgan, uni shakllantirish tamoyillari ko'rib chiqiladi va turli takomillashtirish usullari taklif etiladi. Bizning asosiy qiziqishimiz iqtisodiy faoliyatda samaradorlik mohiyatini tushunishdir.

Kredit operatsiyalari bank faoliyatining eng jadal rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri bo'lib, ular daromadlarining katta qismini keltiradi. Shu bilan birga, jismoniy shaxslarga kredit berish aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi va barqaror rivojlanish bilan kengaytirilgan takror ishlab chiqarish jarayonlariga hissa qo'shadigan milliy iqtisodiyotning o'ta muhim elementi hisoblanadi. "Bozor munosabatlari kredit munosabatlarining rivojlanishiga yordam beradi, chunki kredit berish va aholining xarid qobiliyatini rag'batlantirish uy-joy qurilishi yoki ishlab chiqarish, chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohalarida iqtisodiy faollikni tezlashtiruvchi omillardan biridir. Aholining ehtiyojlarini qondirish uchun kredit tashkilotlari tomonidan taqdim etilgan vaqtinchalik imtiyozlarga qaramasdan, to'lanmagan qarzlarning mavjudligi har doim fuqarolarning moliyaviy ahvolini yaxshilash uchun xavf hisoblanadi" [1].

Bank faoliyatini takomillashtirish, bank tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash masalalari bugungi kunda mamlakatimiz iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotining markazida turibdi. Bank tizimi milliy iqtisodiyot tizimining eng muhim elementidir. Banklar kredit vositachisi sifatida pul oqimlarini to'plash va ularni hududiy va tarmoq jihatlarida iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasida qayta taqsimlash qobiliyatidan iborat

bo'lgan aniq funktsiyalarni bajaradilar. Ushbu funktsiyalarni amalga oshirish orqali banklar barqaror iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Pul-kredit sohasida amalga oshirilgan islohotlar jarayonida asosiy e'tibor quyidagi jihatlarga qaratildi:

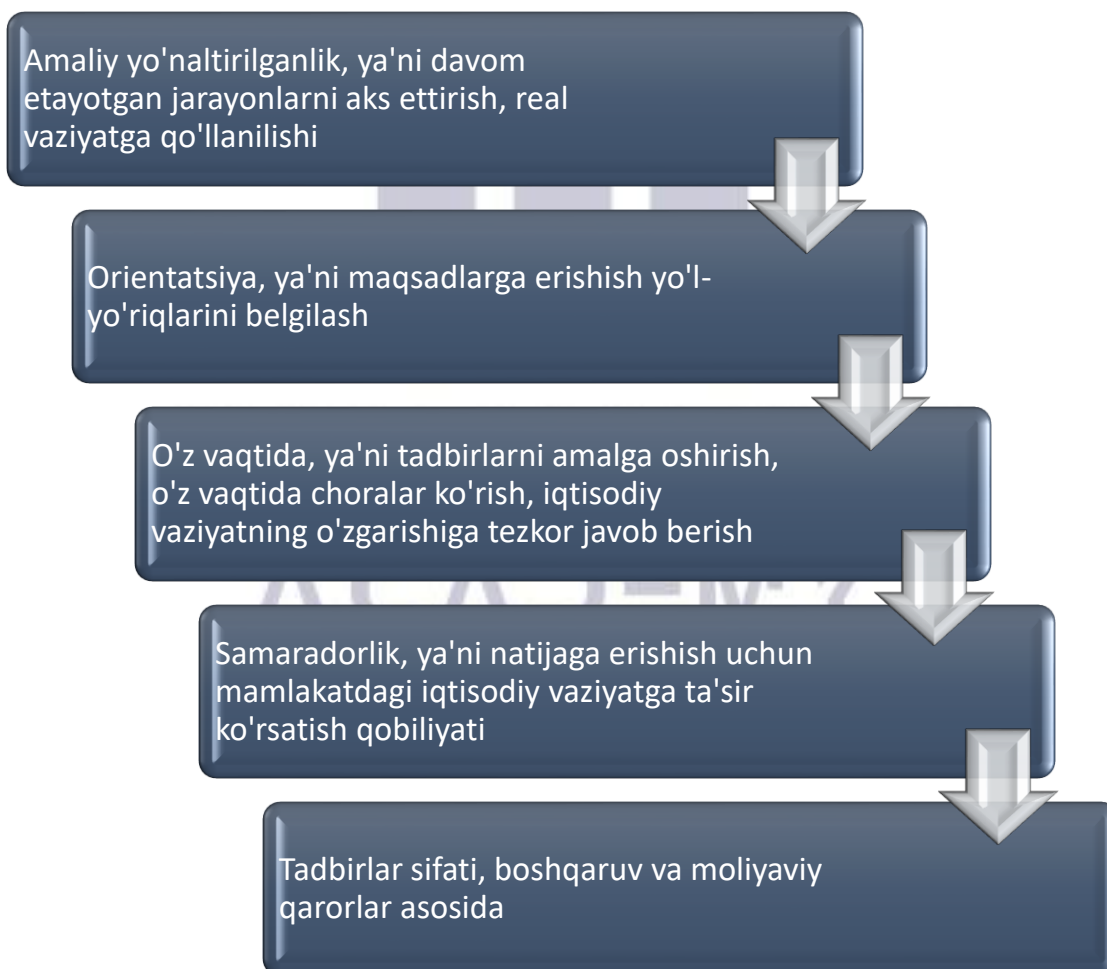
Shunday qilib, pul-kredit siyosati samaradorligi pul munosabatlari sohasini boshqarish samaradorligida ko'rinadi, bu pul-kredit organlari tomonidan belgilangan maqsadlarga aniq va tez erishish natijalari, ko'rilgan chora-tadbirlarning samaradorligi va maqsadga muvofiqligi, qabul qilingan boshqaruv va moliyaviy qarorlarning muvofiqligi bilan tavsiflanadi. Samaradorlikni bunday tushunish doirasida pul-kredit munosabatlari sohasida davlat tomonidan ko'rilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini tavsiflovchi natijalarni nima deb hisoblash kerakligi haqida savol tug'iladi [4]. Tadqiqotlarimiz bilan bog'liq holda, belgilangan maqsadlarga erishish darajasi, mamlakat iqtisodiyotidagi ijobiy dinamikani ko'rsatuvchi faktlar, qo'llanilayotgan tartibga solish vositalarining samaradorligi, ularning ko'zlangan maqsadlarga muvofiqligini natija sifatida ko'rib chiqishni taklif qilamiz. Shu tariqa, umuman olganda, pul-kredit siyosatini amalga oshirishning butun jarayoni, ya'ni tayyorgarlik tahliliy bosqichidan boshlab, maqsadlarni belgilash, strategiya va taktikani belgilash, uni tartibga solish vositalarini tanlash va faoliyatning yakuniy natijasini olishgacha bo'lgan bosqich eng yuqori samaradorlik bilan amalga oshirilishi kerak.

Pul-kredit siyosati xarajatlar qismini tashkiliy chora-tadbirlar, tahliliy ishlar, amalga oshirilgan operatsiyalar va vositalardan foydalanish xarajatlari deb hisoblash mumkin. Bunday xarajatlarning hajmi va yo'nalishi mamlakatdagi iqtisodiy vaziyatga, shuningdek, foydalaniladigan vositalar va ko'zda tutilgan maqsadlar o'rtasidagi muvofiqlikka bog'liq bo'ladi [3]. Pul-kredit siyosatini amalga oshirish jarayonining mohiyatini tushunish, bizning fikrimizcha, pul-kredit siyosati samaradorligini ta'minlash uchun adekvat boshqaruv va moliyaviy qarorlarni qabul qilish uchun pul-kredit organlari o'z sa'y-harakatlarini yo'naltirishlari kerak bo'lgan sohalarni aniqlash imkonini beradi.

Hozirgi bosqichda iqtisodiyotni barqarorlashtirish zarurati sharoitida pul-kredit siyosati samaradorligini baholash va oshirish muammosi ayniqsa dolzarbdir. Biroq, bu mavzu nashrlarda mavjud bo'lgan muhokamalarga qaramay, iqtisodiy adabiyotlarda etarli darajada o'z aksini topmagan va o'rganilmagan. Tijorat banklar tomonidan olib borilayotgan pul-kredit

siyosati samaradorligini baholash uchun mezonlar tizimi zarur [5]. Bizning fikrimizcha, pul-kredit siyosati samaradorligini baholash mezonlari sifatida pul pul muomalasini tartibga solishning mo'ljallangan maqsadlarga (miqdoriy ko'rsatkichlarga) qarab erishilgan makroiqtisodiy natijalari bo'ladi. Zero, bu vazifalarni eng avvalo amalga oshirish iqtisodiyotni yuksaltirish, inflyatsiya va ishsizlikni kamaytirish kabi strategik maqsadlarni ko'zlaydi.

Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan siyosat samaradorligi ko'rsatkichi sifatida, jumladan, kreditlar va depozitlar bo'yicha foiz stavkalari hamda jismoniy shaxslarga bank kreditlari ulushi o'rtasidagi farqni hisobga olishni tijorat banklari taklif qiladi: inflyatsiyani pasaytirishni ustuvor maqsad qilib olgan holda iste'mol narxlari indeksini, ishlab chiqaruvchilar narxlari indeksini va pul massasini pasaytirish. Qoida tariqasida, inflyatsiya o'rtacha narxlar darajasi dinamikasida doimiy o'sish tendentsiyasi bilan tavsiflanadi. Barcha mamlakatlarda inflyatsiyaning asosiy ko'rsatkichlari iste'mol narxlari indeksi va ishlab chiqaruvchilar narxlari indeksidir [3]. Mavjud pul-kredit siyosati samaradorligini baholash mumkin bo'lgan eng muhim sifat ko'rsatkichlari:

Optimallikka kelsak, amaliyot shuni ko'rsatadiki, ma'lum bir davrda pul-kredit siyosatini yuritishning maqbul yondashuvlari, usullari va vositalari mavjud bo'lib, buning natijasida pul-kredit tartibga solishning samarali ishlashiga erishiladi [5]. Shu bilan birga, optimallik va samaradorlik tushunchalari ekvivalent emas va bir-biridan sezilarli darajada farq qilishini tan olish kerak. Farqi shundaki, adekvatlik va mutanosiblik nuqtai nazaridan maqbul bo'lgan har bir pul-kredit siyosati muayyan vaziyat yoki mamlakatda, masalan, iqtisodiyotning real sektori pasayish davrida eng samarali bo'lmaydi.

Shunday qilib, shuni ta'kidlash kerakki, boshqa barcha narsalar teng bo'lsa, optimallik pul-kredit tartibga solishni muvaffaqiyatli amalga oshirishning zaruriy xususiyati va majburiy komponentidir. Pul-kredit siyosati samaradorligini baholashda uni shakllantirish va amalga oshirish samaradorligini belgilovchi omillarni ham hisobga olish kerak [2]. Pul-kredit munosabatlarini tartibga solish samaradorligiga tijorat bankning mustaqilligi ham yordam beradi, bu unga pul-kredit siyosatini mustaqil belgilash huquqini beradi. Shuningdek tijorat bankning harakatlari o'z-o'zidan bo'lmasligi kerak. U iqtisodiyotning pul-kredit boshqaruvini barcha jabhalarda amalga oshirish bo'yicha ishlab chiqilgan strategiyaga ega bo'lishi kerak: valyuta siyosati, inflyatsiyani maqsadlilashtirish, pul massasini tartibga solish, foiz stavkalarini tartibga solish Markaziy bank aspektida [1]. Shuni yodda tutish kerakki, pul-kredit siyosati samaradorligini faqat u amalga oshirilgandan keyingina baholash mumkin. Pul-kredit siyosati o'z natijalarini ma'lum bir vaqt oralig'ida - ma'lum choralar qabul qilinganidan keyin ma'lum vaqt o'tgach beradi.

На эффективность проведения денежно-кредитной политики оказывает влияни Pul-kredit siyosati samaradorligiga davlatning xalqaro siyosati ham ta'sir qiladi. Shunday qilib, mamlakatdagi foiz stavkasining o'zgarishi natijasida yuzaga keladigan xalqaro kapital oqimlari mamlakat ichidagi pul-kredit siyosatini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, davlat qarzining darajasi, xo'jalik sub'ektlarining bank tizimiga bo'lgan ishonch darajasi, iqtisodiyotda uzoq muddatli investitsiya resurslarining mavjudligi, moliya sektoriga muqobil investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlari va nihoyat, real sektor korxonalarining kreditga layoqatliligi kabi cheklovlarni hisobga olish zarur.

Amalga oshirilayotgan pul-kredit siyosati samaradorligi uni belgilovchi biz aniqlagan bir qancha omillarga bog'liq bo'ladi. Pul-kredit siyosati samaradorligining mezonlari sifatida miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari majmuini ko'rib chiqish taklif etilmoqda. Samaradorlikni baholash, shu jumladan, siyosat vositalarining sifat xususiyatlarini yaxshilashni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak: operatsiyalar tezligini oshirish, nojo'ya ta'sirlarni kamaytirish, samaradorlikni oshirish, vositani o'z vaqtida qo'llash, yangi vositalarni jalb qilish va ularning assortimentini kengaytirishdir.

O'z navbatida, tijorat banklariga ichki valyuta bozorida erkin savdo qilish imkoniyati berildi. Tijorat banklarining mijozlar nomidan banklararo valyuta savdosida qatnashish amaliyotidan voz kechildi va ularga o'z ochiq valyuta pozitsiyalari doirasida chet el valyutasini erkin sotib olish va sotish imkoniyatlari yaratildi. Ushbu holat banklarning valyuta kursini aniqlashdagi ishtirokini rag'batlantiradi va muvozanatli valyuta kursi shakllanishiga yordam berdi.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, Markaziy bank pul-kredit siyosati mexanizmlarini inflyatsion targetlash rejimiga muvofiqlashtirish bo'yicha ishlarni faol davom ettirib kelmoqda. Asosiy maqsad esa, ta'sirchan pul-kredit siyosatini yuritish orqali o'rta muddatli istiqbolda narxlar barqarorligini ta'minlash va inflyatsiya darajasini maqsadli ko'rsatkichga qadar pasaytirishdan iborat. Bunda, albatta pul-kredit siyosati mamlakatda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati ham ortib boradi. Ushbu rejalarni amalga oshirish doirasida moliya sohasida tartibga solish tizimini takomillashtirish va kichik biznesni moliyalashtirish ekotizimini rivojlantirishga ham asosiy e'tibor qaratiish kerak.

Adabiyotlar:

1. Begmatova S. F. Samarali pul-kredit siyosatini o'rganish//International journal of recently scientific researcher's theory. P. 333-344.
2. Sultonova N.S. (2024). Theoretical aspects of the monetary policy of the state// Bulletin of Science and Education, №4 (10). P. 112-119.
3. Komilova S. A. (2023). Criteria for assessing the effectiveness of the monetary policy of the central bank. News of higher educational institutions. Series: Economics, finance and production management, (2), 34-40.
4. Olchugina A.S., Ezangina I.A. Modern instruments of the monetary policy of the state: world practice // Scientific Review. Economic sciences. - 2022. - No. 4. - P. 22-29 // science-economy.ru
5. Муродов М. (2023). Факторы формирования эффективной денежно-кредитной политики в стране. Вопросы современной экономики, (2), 243-261.

